

ПАВЛИШИН
Марко Романович —
професор, іноземний член
НАН України

РОЗВИТОК УКРАЇНІСТИКИ ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНЦІВ В АВСТРАЛІЇ

Доповідь з нагоди вручення Золотої медалі
імені В.І. Вернадського НАН України

Високоповажний пане президенте Національної академії наук України! Вельмишановні дійсні члени та члени-кореспонденти НАН України! Вельмишановні пані і панове! Шановне академічне товариство!

Мені припала сьогодні велика честь отримати Золоту медаль імені Володимира Вернадського. Я високо ціную цей знак визнання. Вважаю його жестом схвалення діяльності українців за межами України. Тому пропоную мою розповідь про розвиток наукової діяльності українських учених, зокрема й українців, у найзнайомішій мені країні — Австралії.

Матеріал досить природно вкладається в три періоди:

- 1) 1950-ті — 1960-ті роки, коли центром тяжіння для новоприбулих учених було Наукове товариство ім. Шевченка (НТШ);
- 2) 1970-ті — 2000-ні, період творення й діяльності українознавчих програм у двох австралійських університетах — імені Монаша та імені Маквора;
- 3) сучасний етап, коли утверджується україністика в Мельбурнському університеті.

У 1948—1952 рр. Австралія прийняла з післявоєнних таборів переміщених осіб Центральної Європи мігрантів різних національностей, серед них і 21 тис. українців. Між ними були й учені, в тому числі член Наукового товариства ім. Шевченка шевченкознавець Євген Юлій Пеленський, який у 1950 р. в Сідней заснував НТШ Австралії. Аналогічні гілки НТШ утворилися і в інших країнах, де поселилися вихідці з України.

У післявоєнній Австралії новоприйїжджим непросто було отримати визнання кваліфікацій. Трохи легше це було адептам точних і прикладних наук. Такими були дослідник електроенергетики Павло Шулежко, який невдовзі став професором Рочестерського університету в США, хімік Тарас Яськевич, автор ба-

гатьох патентів, зоолог Роман Микитович, дослідження якого допомогли обмежити шкоду австралійському сільському господарству від диких кролів, та Юрій Семків, член-засновник лабораторії в Мельбурнському університеті, яка розвивала перший в Австралії комп'ютер.

Не так пощастило гуманітаріям, які загалом мусли працювати не за професією. Серед них були орієталіст Євген Завалинський, соціолог Іван Рибчин та германіст Теодосій Ляхович. До діячів НТШ того часу належав і історик церкви єпископ УГКЦ Іван Прашко. Ця генерація НТШівців створила книгу «Українці в Австралії», неоціненне джерело з історії першого півторадесятиліття української діаспорної спільноти на п'ятому континенті. Замовником та видавцем книги став Союз українських організацій Австралії, а головою редколегії — Теодосій Ляхович.

Другий том «Українців в Австралії» був уже плодом співпраці першої генерації та авторів, сформованих австралійською освітою й інтегрованих у загальноавстралійське наукове та суспільне життя. Серед них були математичний статистик Євген Сенета, економіст Ігор Гордієв, спеціаліст з інформаційних технологій Ігор Гавришкевич, літературознавці Галина Кошарська і я. Це поєднання генераційних когорт було відповідальним за серію конференцій «Українське поселення в Австралії» та за четвертий том Енциклопедії української діаспори (Австралія, Азія, Африка) — видання 1995 р. під спільною егідою НТШ Америки та Національної академії наук України.

У 1970-х роках розвинулася нова ділянка української наукової діяльності в Австралії. В контексті холодної війни зорганізована українська діаспора, головню у США та Канаді, занепокоїлася русоцентризмом західної славистики та інших галузей науки про Схід Європи та Радянський Союз — і паралельною відсутністю уваги до України. Кампанії зі збору фондів для забезпечення української присутності в університетах країн Заходу привели до створення Українського наукового інституту Гарвардського університету в 1973 р. і Канадського інституту українських студій у 1976 р.

Австралія не стояла осторонь від цього руху. Мовознавець Ярослав Рудницький, професор славистики Манітобського університету в Канаді, відвідуючи Австралію в 1970-х роках, пропагував думку про створення кафедри українознавства в одному з австралійських університетів. Він знайшов альянта в особі Їржі Марвана, голови кафедри славистики в Університеті імені Монаша. Серед громадських діячів Рудницький надихнув редактора сіднейського тижневика «Вільна думка», який разом з однопдумцями створив Фундацію українознавчих студій Австралії (ФУСА).

ФУСА уфундувала в Університеті імені Маквора, що в Сіднеї, Центр українських студій, де з 1984 р. викладалися курси з української мови та культури. Центр очолювала Наталія Пазуняк, мовознавиця зі США, а згодом літературознавиця Галина Кошарська.

Роком раніше запрацювала українська програма в Університеті імені Монаша. Їржі Марван заручився підтримкою голови Української центральної шкільної ради Австралії Тетяни Сліпецької та голови Української громади штату Вікторія (УГВ) Степана Лисенка. Концепцію структури та фінансування програми представив університету економіст Михайло Любомир Лаврінський, і в 1982 р. УГВ контрактно зобов'язалася оплатити посаду викладача української мови та літератури, яким став я.

У спілкуванні з державними та університетськими інстанціями речники української громади послуговувалися переконливим у той час дискурсом багатокультурності, але українські програми в університетах імені Монаша та імені Маквора стали можливими завдяки сотням загалом невеликих донатів патріотичних громадян.

У перші десятиліття їхнього існування на курсах у Монаші та Макворі навчалися керівники і вчителі українських суботніх шкіл, провідники організацій молоді, священники та майбутні члени провідів українських організацій. Розвиток обох центрів був аналогічний. Розгорнулися трирічні курси для матрикюлянтів і початківців, згодом — магістратура та програма диплому PhD. Паралельно розгорта-

лася й дослідна діяльність. Галина Кошарська і я мали подібні уявлення про літературознавчу тематику, відповідну нашому місцю й часу. Це була українська література й культура в Австралії, але передовсім — література сучасної України, творці якої, як відомо, були серед знакових особистостей дисидентського руху, а з кінця 1980-х років — діячів відновлення державницьких стремлінь України.

У 1988 р. українська програма в Університеті імені Монаша отримала статус постійної. З цього приводу її названо на честь поета й літературознавця Миколи Зерова.

З поглибленням наукових зв'язків між країнами Заходу та Україною виникла потреба в новому об'єднанні українознавців, яке могло б приєднатися до новоствореної Міжнародної асоціації українців (МАУ). Асоціацію українців Австралії, створену в 1990 р., на пам'ятному тогорічному Першому конгресі МАУ представляла делегація з чотирьох членів, з яких двоє були аспірантами.

Період здобуття Україною Незалежності був часом появи в українській гуманітаристиці понятійної системи постколоніальних досліджень. У цьому відіграли роль мої статті, пізніше об'єднані в книжку «Канон та іконостас», і публікації аспірантів Анни Берегуляк та Петра Савчака. Згодом Асоціація українців провела разом з НТШ кілька конференцій на тему сучасної України.

Розгорнулися наукові зв'язки з Інститутом літератури Національної академії наук України, з'явилася можливість навчання австралійських студентів у Львівському університеті і, згодом, Українському католицькому університеті, створено можливість стажування для молодих учених, з яких дехто став авторитетом у своїх дисциплінах, серед них — літературознавиця Тамара Гундорова, сьогодні член-кореспондент НАН України, та історики Сергій Єкельчик, Георгій Касьянов та Андрій Заярнюк.

Були й проблеми, як з фінансуванням, так і з рівнем попиту на українські курси. Зменшився потік студентів українського походження, а студенти-початківці без попереднього знання мови, як правило, не навчалися більше одного-

двох років. 2008-й рік став останнім, коли в Університеті імені Макворі викладалися українські курси.

Україністика в Університеті імені Монаша, натомість, після Революції гідності ввійшла в золоту добу завдяки меценатству подружжя Віктора й Марії Рудевичів, які подарували на її підтримку півтора мільйона австралійських доларів. Донат уможливив створення стипендії (Fellowship) для молодого вченого, яку отримав працівник відділу рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України Дмитро Єсипенко, а також двох стипендій для аспірантів на здобуття диплому PhD. Стипендіатами стали юристка Ольга Шмигельська та молодший науковий співробітник Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України Денис Шестопалець. Очолювати Центр імені Зерова призначено літературознавця з Італії Алессандро Акіллі.

У співпраці з Українською громадою штату Вікторія розгорнулася ініціатива упорядкування архіву УГВ, який сьогодні є базою для кількох дослідних проектів з історії місцевої діаспорної громади.

Апогеєм етапу розквіту стала конференція «Україна і світ: культура, політика, суспільство», проведена в 2018 р. на базі бібліотеки Університету імені Монаша.

Пандемія COVID-19 поклала кінець програмі україністики в Університеті імені Монаша. Поряд з іншими курсами з небагатьма студентами, програму з української мови і культури було закрито наприкінці 2020 р. Тільки українська колекція в університетській бібліотеці продовжує поповнюватися завдяки спадку меценатки Ейди Бут. У 2024—2025 рр. бібліотека влаштувала розкішну виставку «Проти надії сподіватись», яка висвітлила роль української друкованої книжки у віковичному протистоянні спробам знищити українську ідентичність.

Кінець української програми в Монаші став викликом для української спільноти і спонукав відновити присутність україністики в іншому університеті. У 2022 р. Українська громада штату Вікторія підписала договір з Мельбурнським університетом — за більшістю рейтин-

гів передовим в Австралії — про фундування посади з україністики, цим разом на кафедрі не філології, а історії. Посаду названо, знову ж, іменем Миколи Зерова; її обійняла історикиня Ірина Скубій, яка захистила кандидатську дисертацію в Харківському університеті, а PhD — в Університеті Квінс у Канаді. Від часу призначення в 2024 р. Ірина Скубій, крім продовження своєї основної науково-дослідної роботи на тему Голодомору, отримала фонди на проекти, присвячені передачі історичної пам'яті від українців-першопоселенців до наступних генерацій та активності українців в Австралії в підтримці оборонців людських прав в Україні в 1970-х — 1980-х роках.

Водночас відбулася активізація діяльності Асоціації українців Австралії, тепер із додатком Нової Зеландії, яка стала організатором численних заходів, спрямованих на освідомлення загальної публіки щодо української проблематики в час повномасштабного вторгнення, — симпозіумів, вебінарів та науково-популярних заходів у співпраці з громадськими організаціями.

Мельбурнський університет, зі свого боку, виявив готовність підтримувати українознавчі заходи, зокрема найбільшу до того часу в Австралії українознавчу конференцію «Незалежність. Архів. Прогноз: Україна в 1991—2021 роках і далі», яка відбулася всього за кілька днів до повномасштабного вторгнення. Що ще важливіше, чимало вчених із Мельбурнського університету, зокрема історики Марк Еделе та Джулі Федор, стали адвокатами так званої «деколонізації» славістики, східноєвропейських та пострадянських досліджень.

Таким чином, традиція університетської україністики в Австралії продовжується, оновлюється і зміцнюється. Австралійська україністика зберігає відданість цілям, які вона мала спочатку: робити внесок у науку стосовно питань, актуальних для сучасної України; звертати увагу наукового та суспільного середовища на цю тематику і сприяти збереженню української ідентичності українців та людей українського походження на п'ятому континенті.

Слава Україні!
Дякую за увагу!

Marco R. Pavlyshyn
Monash University, Clayton, Australia
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0267-3132>

THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN STUDIES
AND THE SCIENTIFIC ACTIVITIES OF UKRAINIANS IN AUSTRALIA

Report on the occasion of awarding V.I. Vernadsky Gold Medal of NAS of Ukraine, April 23, 2026

Cite this article: Pavlyshyn M.R. The development of Ukrainian studies and the scientific activities of Ukrainians in Australia (report on the occasion of awarding V.I. Vernadsky Gold Medal of NAS of Ukraine, April 23, 2026). *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2026. (5): 94—97. <https://doi.org/10.15407/visn2026.05.094>